

INIMÕIGUSTE INSTITUUT: Sel sügisel avaldas ÜRO Inimõiguste Ülemvoliniku Amet (OHCHR) põhjaliku raporti inimõiguste olukorrast ja rikkumistest ajutiselt okupeeritud Krimmi Autonoomses Vabariigis ja Sevastopoli linnas alates 2014. aasta veebruari Venemaa okupatsioonist. **Oliver Loode** ülevaade hetkeolukorrast okupatsioonis.

Inimõiguste õhkumise polügoon Krimmis

Raport inimõiguste niru olukorra kohta on ainuke dokument, mis võtab kokku Krimmi inimõiguste olukorra kogu okupatsioonija vältel ning OHCHR rakendatav inimõiguste seire metoodika tagab andmete usaldusväärsuse (seda vaatamata kahetsusväärsele asjaolule, et Venemaa ei ole võimaldanud OHCHR-i Ukraina missioonile ligipääsu Krimmi poolsaarele).

Raport ütleb, et inimõiguste olukord Krimmis on märkimisväärselt halvenenud alates okupeerimise algusest Vene Föderatsiooni poolt. Uue kodakondsuse ja õigusliku raamistiku kohaldamine ja sellest tulenev õigusemõistmine on märkimisväärselt piiranud inimõiguste kehtivust Krimmi elanike seas. Vene Föderatsioon on laiendanud oma seadusi Krimmile, vastuolus rahvusvahelise humanitaarõigusega. Paljudel juhtudel on neid rakendatud meelevaldselt.

Ükski sedalaadi kokkuvõtte ei suuda siiski edasi anda inimõiguste rikkumise totaalsust ja räägust, millega Krimmi elanikud – need, kes ei ole hurraaga tervitanud okupatsioonirežiimi ja eelkõige krimmitatari kui Krimmi põlisrahva esindajad – on pidanud viimase 3,5 aasta jooksul kokku puutuma. OHCHR loetelu rikkumised on niivõrd kõikehõlmavad, et võiks olla käsiraamatuks kõigile okupantidele.

Iseloomulikud näited

Agressiivne kodakondsuspoliitika: annekteerimislepingu (18.3.2014) kohaselt tunnistati kõik Krimmi sissekirjutusega elanikud Venemaa kodanikeks, välja arvatud need, kes kirjalikult ühe kuu jooksul sellest loobusid. See tekitas mitmeid haavatavaid grupe, kes ei saanud või ei soovinud võtta Vene kodakondsust ja keda selle tulemusel on erineval moel diskrimineeritud. Nii näiteks ei antud 2015. aastal kümme aastat Krimmis elanud, kuid Harkovi sissekirjutusega Ukraina kodanikust naisele arstiabi, mille tulemusel ta suri – rääge inimõiguste ja rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumine.

Tagasiulatav õigusemõistmine: Krimmitatari esindusorgani Medžlise aseesimees **Ahtem Tšigoz** on kohaliku nn kohtu poolt ja Venemaa seaduste alusel mõistetud kaheksaks aastaks kolooniassa selle eest, et väidetavalt korraldas ta 26. veebruaril 2014 – st enne Krimmi annekteerimist – ukrainameelse demonstratsiooni. Ka parima tahtmise korral ei võinud tol ajal kehtida Krimmis Venemaa seadused, mistõttu taoline kohtuotsus on karjuvas vastuolus kriminaalõiguse tagasiulatava jõu puudumise põhimõttega, mis on ka inimõiguste ja humanitaarõiguse alustaladid.

Kaotatud elud ja teadmata kadunud: OHCHR on vähemalt ühel juhul tõendanud ukrainameelse krimmitatari aktivisti

Krimmitatarlaste leinamiiting.

– **Rešat Ahmetovi** – tapmise kohaliku n-ö omakaitse poolt poliitiliste vaadete tõttu. Tegelikuses on poliitiliselt motiveeritud mõrvu märksa rohkem, aga kuna kohalikud võimud sisuliselt neid ei uuri, on täpset arvu raske tõendada. Lisaks on okupeeritud Krimmis tekkinud uus nähtus: teadmata kadumised. OHCHR on dokumenteerinud 10 teadmata kadunut, keda pole siiani leitud: 6 krimmitatarlast, 3 ukrainlast ja üks tatarlane – kõik mehed, nende seas krimmitatari noorpoliitik **Ervin Ibragimov**. Neist kümnest juhtumist on käimas kriminaaljuurdlus vaid ühe osas.

Karistuslik psühhiaatria: teise krimmitatari Medžlise aseesimehe, **Ilmi Umerovi** peal rakendati **Stalini** aegadest tuntud karistuslikku psühhiaatriat. Umerovit hoiti sunniviisiliselt psühhiaatriakliinikus kolm nädalat, hindamaks tema vaimset tervist, kuna Umerov olevat teinud üleskutseid Venemaa territoriaalse terviklikkuse vastu ehk siis nimetanud Krimmi Ukraina osaks. Nüüdseks on Umerovile selle “kuriteo” eest mõistetud kaks aastat kolooniassa.

Privaatsuse ja pereelu häirimine: alates Krimmi okupeerimisest on kohalik politsei ja FSB viinud läbi ligi 150 reidi eramajades, ettevõtetes, kohvikutes, turgudel, koolides, raamatukogudes, mošeedes ja madrasades (islami usukoolides), mis on enamasti seotud krimmitatarlastega. Reidide ametlikuks põhjuseks on relvade või keelatud kirjanduse otsimine, kuid sisuliselt on tegu hirmu külvamisega krimmitatari rahva seas, kes on siiani valdavas enamuses jäänud ukrainameelseks. Reide viiakse läbi vägivaldselt, sageli keset ööd, ja on alust arvata, et tihti on reididel leitud “keelatud materjalid” eriteenistuse enda poolt sinna istutatud.

Usuvabaduse piiramine: Krimmi okupatsiooni tulemusel on rünnatud mitmeid vähemuskonfessioone, mille tulemusel

on oluliselt piiratud Krimmi elanike usuvabadust. Enim on rünnatud Kiievi patriarhaadi all olevat Ukraina õigeusu kirikut, kes ei ole end Venemaa seaduste kohaselt ümber registreerinud ning kellelt on konfiskeeritud või kinni pandud viis kirikut. Vandalismiakte ja reide on toime pandud ka krimmitatarlaste mošeedes ja madrasades. Jehoova tunnistajad on üleüldse keelustatud vastavalt Venemaa seadusele.

Krimmitatari Medžlise keelustamine: krimmitatari kui Krimmi põlisrahva kollektiivsete õiguste räägeimaks rikkumiseks võib pidada nende esindusorgani Medžlise keelustamist 2016. aastal väidetava ekstremismi tõttu. Sellega on krimmitatarlastelt võetud võimalus teostada enda enesemääramisõigust ja kõiki teisi sellest tulenevaid õigusi rahva poolt valitud esindajate kaudu. Medžlise keelustamist võib seetõttu tõlgendada kui vaenulikku käiku kogu krimmitatari rahva vastu ning enamgi veel, krimmitari rahva kui sellise eitamist. Medžlise keelustamine on vahepealsel ajal pälvunud isegi Rahvusvahelise Kohtu hukkamõistu, mis on kutsunud Venemaad üles “loobuma piirangute hoidmisest või seadmisest krimmitatari kogukonnale, säilitamiseks oma esindusorganisatsioonide, sealhulgas Medžlist”.

Kuidas läänes toimida?

Sedalaadi riiklikult õhutatud ja osaliselt ka läbiviidud inimõiguste rikkumised on rahvusvahelisele kogukonnale suureks väljakutseks, eriti olukorras, kus rikkujariigiks on ÜRO Julgeolekunõukogu alaline liige ja maailma teine suurim tuumajõud. Sellises olukorras ei ole kuigi palju praktilist abi traditsioonilisest lähenemisest – sh sellest, mida praktiseerib OHCHR –, kus “rikkujariigile” tehakse soovitusi oma käitumise parandamiseks ja inimõiguste järgimiseks kooskõlas rahvusvahelise õigusega. Need soovitusel võivad küll olla õiged ja head, kuid rahvusvahelisel kogukonnal paraku

puuduvad mehhanismid Venemaa korraldussumiseks, kui Venemaa ei tunnista probleemi olemasolu, ning enamgi veel, on igati huvitatud *status quo* säilitamisest.

Siit küsimus rahvusvahelisele üldsusele ja eelkõige inimõigustest – vähemalt sõnades – rohkem hoolivale Läänele: kuidas edasi toimida? Ehk mida teha selleks, et ühelt poolt minimeerida Krimmi okupatsioonist tulenevaid inimõiguste rikkumisi (loe: inimlike kannatusi) ja teisalt luua eeldusi nende rikkumiste peapõhjuse – Krimmi ebaseadusliku okupeerimise – kaotamiseks?

Kuigi see on pikem teema, keskendun siinkohal kahele aspektile: 1) mittetunnustamise poliitika jätkamine, 2) mandri-Ukrainal asuva krimmitatari kogukonna võimekuse tõstmine.

Habras ühtsus

Kindlasti peab Lääs (ja laiemalt rahvusvaheline kogukond) säilitama ühtsuse ja järjekindluse Krimmi annekteerimise mittetunnustamise osas. See on üheks peamiseks pikaajaliseks eelduseks Krimmi tagastamiseks Ukrainale ja seeläbi ka inimõiguste olukorra normaliseerumisele. Kuigi rahvusvahelised institutsioonid nagu ÜRO, Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu ja mitmed teised on siiani järginud mittetunnustamist – eriti võiks siinkohal tunnustada Euroopa Parlamenti –, on aeg-ajalt kosta ka alternatiivseid hääli, kes kutsuvad üles otsima Venemaaga Krimmi küsimuses kompromisse.

Viimaseks selliseks oli Tšehhi Vabariigi president **Milos Zeman**, kes oktoobrikuulisel ENPA avaistungil tegi ettepaneku lahendada Krimmi probleem rahalise kompensatsiooniga Venemaa poolt Ukrainale. Kuigi see ettepanek sai terava hukkamõistu osaliseks ka Tšehhi enda riigis (sh peaministri **Bohuslav Sobotka** poolt), on see siiski näide sellest, et isegi Euroopa Liidu riigipeade tasandil ei ole Krimmi küsimuses täielikku ühtsust. Kaudsete tõendite

põhjal hindan, et kompromissi-alteid EL liikmesriike ja/või nende tipp-poliitikuid on Krimmi küsimuses teisigi. On märkimisväärne saavutus, et siiani on Euroopa Liit ametlikul tasandil suutnud säilitada Krimmi-küsimuses ühtsuse, kuid selle jätkumine ei ole iseenesestmõistetav fakt.

Rahvusvahelise mittetunnustamispoliitika jätkamine aitab vältida halvimat – sisuliselt Krimmi tagastamise lootuse äravõtmist Ukrainalt, sest ilma rahvusvahelise kogukonna poliitilise tahte ja toeta on Krimmi vabastamine sama hästi kui võimatu.

Krimmitatari faktor

Siinkohal tuleb mängu krimmitatari faktor, mille roll Krimmi küsimuse pikaajalisel lahendamisel võib olla siiani alahinnatud. Krimmitatari rahva – vähemasti selle valdava enamuse – jätkuv ning vägivaldne vastupanu okupatsioonile on lisaks rahvusvahelisele mittetunnustamispoliitikale ehk teine peamine eeldus selleks, et Ukraina võiks ühel hetkel Krimmi tagasi saada.

Kolme ja poole okupatsioonistaat jooksul on just krimmitatarlased Krimmi elanikest enim tõestanud enda ukrainameelsust (ilmselt enamgi ja igal juhul ühtsemalt ja nähtavamalt kui Krimmis elavad etnilised ukrainlased (keda 2001. aasta Ukraina rahvaloenduse põhjal oli ligi kaks korda rohkem kui krimmitatarlasi) ja kes on toonud reaalseid ohvreid, sh oma elusid ja tervist Krimmi Ukrainale tagastamise nimel.

Suur osa krimmitatari poliitilisest eliidist (sh keelustatud Medžlise liikmed) ja haritlaskonnast on okupatsioonivõimude survele või enda vabal tahtel asunud elama Kiievisse ja mujale mandri-Ukrainasse. Kolme aastaga on loodud ja üles ehitatud uusi krimmitatari kodanikuühendusi, sh

inimõiguste seire ja eestkoste alal: Krimmitatari Ressursikeskus (CrimeaSOS (krymsos.com)) ja teised. Kujunenud on uus mandri-Ukrainas baseeruv krimmitatari kogukond, kes on samas säilitanud tihedad sidemed Krimmi poolsaarele jäänud sugulaste, sõprade ja võitluskaaslastega. Mõned neist on teinud ka muljetavaldavat karjääri Ukraina riigiparadaadis – olukord, mis enne 2014. aastat poleks olnud võimalik.

Rahvusvaheline koostöö mandri-Ukrainas asuva krimmitatari kogukonnaga – täpsemini, selle kogukonna võimekuse tõstmine – võiks olla Ukraina territoriaalselt terviklikkusest hoolivate rahvusvaheliste organisatsioonide ja riikide strateegiliseks prioriteediks.

Selleks on mitmeid põhjendusi: 1) nendega koostöö on reaalselt võimalik – Venemaa ei saa seda kuidagi kontrollida ega keelata; 2) nad on piisavalt hästi organiseerunud – seda nii formaalselt (MTÜd) kui ka mitteformaalselt (infovahetus, isiklikud kontaktid); 3) isiklike võrgustike kaudu Krimmis on nende kaudu võimalik saada usaldusväärset teavet olukorrast Krimmi olukorrast, sh inimõiguste rikkumistest; 4) nad vajavad reaalselt täiendavat rahvusvahelist tuge, arvestades Ukraina riigi praegu ülipiiratud ressursse. Eelkõige vajatakse aga tuge krimmitatari kodanikuühiskonna, sh inimõiguste organisatsioonide võimekuse toetamiseks, krimmitatari aktivistide harimiseks/kooitamiseks ja eestkostetegevuse läbiviimiseks.

Eesti ja Inimõiguste Instituudi roll

Seda lähenemist võiks mõtestada krimmitatarlaste kui Krimmi põlisrahva endi hääle võimendamist nii rahvusvahelisel areenil kui ka riigisiselt Ukrainas. See

omakorda toetab nii lühiajalist eesmärki teavitada maailma jätkuvatest inimõiguste rikkumistest Krimmis kui ka pikaajalisemat eesmärki Krimmi vabastamisest okupatsioonist, millisel juhul krimmitatarlastel saab olema üks võtmerollidest.

Krimmitatari organisatsioonid Ukrainas on õnneks saanud toetust mitmetest rahvusvahelistest fondidest ja erinevatelt riikidelt, sealhulgas Eestist. See omakorda on võimaldanud krimmitatarlastel tõsta oma rahvusvahelist profiili ja aidanud üle elada kõige raskemad ajad. Samas on jätkuva rahvusvahelise toe vajadus siiski märksa suurem. Eelkõige puudutab see krimmitatari rahvusvahelise eestkostetegevuse jätkusuutlikkuse tagamist, sh noorema põlvkonna krimmitatarlaste kaasamist ühiskondlikusse tegevusse, nende erialast harimist ja koolitamist. See on koht, kus rahvusvaheline kogukond võiks mobiliseerida ressursse eesmärgiga välja koolitada pädev kaader noortest krimmitatari ekspertidest, sh inimõiguslastest, aktivistidest ja poliitikutest. Haridusse investeerimine ei saa kunagi olla vale prioriteet, praegusel juhul aga oleks eriti kooskõlas euroopalike väärtustega ja täidaks ka Euroopa Liidu pikaajalisemaid geopoliitilisi eesmärke ja huve.

Siinkohal on ka Eestil endist viisi oluline roll täita. Viimase kahe aasta jooksul on Eestist saanud krimmitatarlaste jaoks üks olulisemaid liitlasriike, seda eelkõige tänu Inimõiguste Instituudi juhitud krimmitatari avaliku diplomaatia projektile. Eesti puhul on krimmitatarlased kõrgelt hinnanud Eesti praktilist panust: kõrgeleannuliste sõnade asemel on Eesti toetanud krimmitatarlaste praktilisi tegevusi rahvusvahelisel areenil (nt osalemist ÜRO põlisrahvaste foorumil New Yorgis) ning aidanud tõsta

rahvusvahelist teadlikkust krimmitatarlastest – sh nende ajaloost, identiteedist ja kultuuripärandist. Krimmitatarlased on korduvalt toonud Eesti lähenemist ka eeskujuks teistele riikidele ja rahvusvahelistele organisatsioonidele.

Kuid ka Eestil on võimalik koostööd krimmitatarlastega süvendada, lisaks senise avaliku diplomaatia ja eestkostetegevuse jätkuval toetamisele. Üheks selliseks võimaluseks on krimmitatari noortele haridustee võimaldamine Eestis. Krimmitatari poliitikutel on ka aktiivselt huvitatud Eesti kogemustest e-riigi vallas. Nii näiteks on Krimmitatari Ressursikeskuses arendamisel idee krimmitatari rahva registri loomisest, kus Eesti võiks aidata nii ajaloolise kogemusega meie taasiseseisvumise aegadest kui ka nüüdisaegsete e-lahendustega.

Lõpetuseks. Eesti on praegu läbi viimas globaalset kampaaniat ÜRO julgeolekunõukogu liikmelisuseks aastatel 2020–2021. Üks osa Eesti programmist võiks olla ka Krimmi küsimuse päevakorras hoidmine, seejuures eriti krimmitatarlaste kui põlisrahva õiguste perspektiivist. Siinkohal võib eeskujuks tuua teist head krimmitatari rahva sõpra – Leedut, kelle ÜRO julgeolekunõukogu liikmelisus langes kokku Krimmi okupeerimisega. Leedu reageeris sellele muu hulgas krimmitatari rahvusliku liidri Mustafa Džemilevi kutsumisega Julgeolekunõukokku, mis kindlasti aitas kaasa krimmitatari perspektiivi teadvustamisele selle maailma vägevate seas. Eesti peaks omalt poolt olema valmis selleks, et ka 2020–2021 ei ole Krimmi ja krimmitatarlaste temaatika päevakorrast kadunud ning et ka siinkohal on Eestil võimalus anda positiivne panus Krimmi probleemi teadvustamiseks ja miks mitte ka lahendamiseks. ✘

PÖRGULAVA LINNATEATER.EE

KIRSIAED

Anton Tšehhov

Вигнаебяр' сэд
 AUTOR Anton Tšehhov
 TOIKIJA Ernst Raudsepp
 TOIMETAJA Toomas Kall
 Esietendus 9. detsember 2017

OSADES: Sandra Unshberg, Külli Teetamm, Märis Liitis (EMTA lavakunstikool) või Teede Päim (EMTA lavakunstikool), Kaspar Velberg, Andres Raag, Priit Pius, Anu Lamp, Allan Noormeets, Piret Kaldal, Alo Kõrve, Andrus Vaarik, Tõnn Lamp

LAVASTAJA Elmo Nüganen
 KUNSTNIK Reinis Suhanoovs (Lät)
 KOSTÜÜMIKUNSTNIK Reet Aus
 VALGUSKUNSTNIK Kevin Wynn-Jones (Suurbritannia)

Lavastaja
Elmo Nüganen

Tšellokvartett C-Jam & Tartu laulupoiss Mikk Kaasik

Taevatrepp

Junalikud jõulukontserdid

10. detsember kell 19 Viimsi Püha Jaakobi kirik
 13. detsember kell 19 Pärnu Eliisabeti kirik
 14. detsember kell 19 Kuressaare Laurentiuse kirik
 16. detsember kell 19 Viljandi Pauluse kirik
 17. detsember kell 19 Vihula Mõis
 21. detsember kell 19 Tartu Pauluse kirik
 23. detsember kell 19 Valga Jaani kirik
 25. detsember kell 19 Rapla Maarja-Magdaleena kirik
 26. detsember kell 19 Tallinna Jaani kirik

CIRCLE K

PILETID EELMÜÜGIS PILETILEVIS JA PILETIMAAILMAS. INFO 505 9625 WWW.KONTSERTKORRALDUS.EE